②

छत्तीसगढ़ माध्यमिक शिक्षा मंडल, रायपुर

हायर सेकेण्डरी सर्टिफिकेट परीक्षा वर्ष 2008–09

मॉडल प्रश्न पत्र

कक्षाः–	12 वीं	विषयः–	संस्कृत (विशिष्ट) (मानविकी समूहः)
समयः–	3 घण्टे	पूर्णांकः–	100

निर्देशः – सर्वेषाम् प्रश्नानां सामाधानं कुरूत –

प्रश्न 1– अधोलिखित त्रयाणां गद्यांशानाम् हिन्दी रूपान्तरणं कुरूत – (9)

अ. भारते पठन पाठन व्यवस्था प्राचीनकालादेव प्रचलिता । पुरा श्रुतिपरम्परया एवं शिक्षा प्रचलिताऽसीत् । तदा सुयोग्य उपाध्याय आचार्यश्च सुयोग्यान् शिशिक्षून् शिक्षयन्ति स्म । प्राचीनकाले शिक्षायाः साफल्यस्य अयमेव हेतुरासीत् । शिक्षायाः साफल्यं वर्णयता तत्रभवता कविकुलगुरूणा कालिदासेन स्वसनाथी कृते ''मालविकाग्नि मित्रम् नाम्नि रूपके सुयोग्य शिष्यां मालविकां प्रशंसतः गणदासस्य मुखेनोक्तं यत् यथा पयोदस्य जलं समुद्रशुक्तौ न्यस्तं मुक्ताफलतां ब्रजति तथैव उपदेष्टुः विशिष्टपात्रे न्यस्तं शिल्पं गुणविशेषं गच्छति ।''

ब. तात! चन्द्रापीड़! विदितवेदितव्यस्य अधीतसर्वशास्त्रस्य ते नाल्पमप्युंपदेष्टव्यम् अस्ति । केवलं च निसर्गतः अतिगहनं तमो लक्ष्म्या प्रभावः यौवनप्रभवम् । अपरिणामों पशमो दारूणो लक्ष्मीमदः । यौवनारम्भे च प्रायः शास्त्रजल प्रक्षालन निर्मलाऽपि कालुष्यमुपयाति बुद्धिः । इन्द्रिय हरिण हारिणी च सतत दुरन्तेयम् उपभोग मृगतृष्णिका । गुरूपदेशश्च नाम पुरूषणामखिलमलप्रक्षालनेक्षममजलं स्नानम् । विरला हि तेषामुपदेष्टारः ।

स. अथ कदाचितत्र वने भ्रमन्नरण्यगजः समायातः । तं दृष्ट्वा तौ सिंहसुतौ द्वावपि कुपिताननैः तं प्रति प्रचलितौ यावत्, तावत्तेन शृगालसुतेनाभिहितम् अहोगजोऽयं युष्मत् कुलशत्रुः । तन्न गन्तव्यमेतस्याभिमुखम् एवमुक्त्वा गृहम् प्रति प्रधावितः । तावपि ज्येष्ठ बान्धव भङ्गन्निरूत्साहतां गतौ ।

द. पितुः मृत्यु पश्चात् स ज्येष्ठभ्राता सह कोलकाता नगरम् आगतः तत्समये श्री रासभाषीना दक्षिणेश्वरे काली मंदिरं निर्मितं स्थापितं च । तत्र श्री रामकृष्णः ध्यानावस्थिते भूत्वा महाकाली देव्याः पूजनं कर्तुं प्रारभत् । एतादृशी पूजा न हि केनचित् द्रष्टा न श्रुता पूर्वम् । तस्याः देव्याः प्रेक्षाध्यानम् अप्रतिमभाव आसीत् ।

पूजा समये श्रीरामकृष्णःभाव समाधिस्थ अभवत् ।

प्रश्न 2— अधोलिखित त्रयाणां श्लोकानाम् हिन्दी अर्थः लिखित — (9)

(क) संचार पूतानि दिगन्तराणि कृत्वा दिनान्ते निलयाय गन्तुम् ।
प्रचक्रमे पल्लव राग ताम्रा प्रभा पतङ्गस्य मुनेश्व धेनुः ।।

(ख) शशि दिवाकर योर्ग्रहपीडनम्
गज भुङ्गमयोरपि बन्धनम् ।
मतिमतां च विलोक्य दरिद्रतां
विधिरहो बलवानीति मे मतिः ।।

(ग) श्रियः गुरूणामधिपस्थ पालनीं
प्रजासु वृत्तिं यमयुङ्क्त वेदितुम् ।
स वर्णिलिङ्गी विदितः समाययौ
यधिष्ठिरं द्वैतवने बनेचरः ।।

(घ) केयूरा न भूषयन्ति पुरूषं हारा न चन्द्रोज्वलाः
न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालङ्कृता भूर्धजाः ।
वाण्येका समलङ्करोति पुरूषं या संस्कृता धार्यते
क्षीयन्ते रवलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् ।।

प्रश्न 3— देववाण्याम् उत्तराणि लिखत — (5)

1. दिलीपस्य गोसेवयाः कः संदेशः प्राप्यते ?

2. मनुष्याणां शरीरस्थो रिपुः कः अस्ति ?

3. हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः वनेचरः क ?

4. कः पुरूषः सुखी भवेत् ?

5. लोके चन्दनं कीदृशीभवति ?

6. सोमधरः कथं धनहीनोऽपि सम्मानीयः ?

प्रश्न 4— पंचप्रश्नानाम् हिन्दी भाषायाम् उत्तराणि लिखत — (5)

1. भारतमाता आङ्गलानां विषये किम्चिन्तयत् ?

2. भग्नाशः अतिथि किम् करोति ?

3. सोमधरस्य गृहं कीदृशम आसीत ?

4. गजः कस्य कुल शत्रुः अस्ति ?

5. गो नवनीतं कथमुययोगी जीवने ?

6. अनागत विधाता किं करोति ?

प्रश्न 5– "त्रयः मत्स्याः कथायां सारांशः लिखत ? (4)

प्रश्न 6– अपने पाठ्य पुस्तक से कण्ठस्थ किये गये कोई दो सुभाषित श्लोक लिखिये जो इस प्रश्न पत्र में न आया हुआ हो ? (5)

प्रश्न 7– रिक्त स्थानं पूरयत् (3)

1. दुर्जनः .... विद्ययालड.तौऽपिसन् ।
2. हंसाः .... परिवर्जयन्ति ।
3. इयं लक्ष्मी .... खलु दुःखेन परिपाल्यते ।
4. जलाशये .... मत्स्याः निवसन्ति ।

प्रश्न 8– अधोलिखित शब्देषु द्वयोंः शब्दयोः संधि विच्छेदं कृत्वा नामानि लिखत – (2)

1. उद्धरणम्
2. शीतोवायुः
3. बन्धुरागतः

प्रश्न 9– संधि–कृत्वा द्वयोः शब्दयोः नामानि लिखत – (2)

1. कविः+अयम्
2. तरू+छाया
3. दुः+करम्

प्रश्न 10– द्वयोः शब्दयोः समास विग्रहं कृत्वा नामानि लिखत – (2)

1. धान्यार्थः
2. नीलोत्पलम्
3. वीरपुरूषः

प्रश्न 11— द्वयोः शब्दयोः सामासिक शब्दं लिखित्वा नामानि लिखत— (2)

1. पंचाणां गवानां समाहारः
2. न ब्राह्मणः
3. पाणी चपादौ च

प्रश्न 12. द्वयोः शब्दयोः कारक रचनाः लिखत (2)

1. इदम् (पु) तृतीया
2. तद् (स्त्री) चतुर्थी
3. युष्मद् चतुर्थी

प्रश्न 13— त्रणायाम् शब्दानां विभक्ति—वचनानि लिखत — (2)

1. अस्माकम्
2. एकस्मिन्
3. महताम्

प्रश्न 14— द्वयोः शब्दयोः धातुरूपान् त्रिषु वचनेषु लिखत — (2)

1. दा (लोटलकार) अ.पु.
2. ज्ञा (लट्लकार) उ.पु.
3. कृ (आत्मनेपदी — लट्लकार) अ.पु.

प्रश्न 15— द्वयोः शब्दयोः वचन—लकार—पुरूषान् लिखत — (2)

1. दधात्
2. चिनोमि
3. कुर्वन्तु

प्रश्न 16— द्वयोः वाक्ययोः वाच्य—परिवर्तनं कृत्वा लिखत — (2)

1. अहं ग्रामं गच्छामि ।
2. शिष्यः गुरूं पृच्छति ।
3. सः भोजनं भक्षयति ।

प्रश्न 17— सोदाहरणं छन्दस्थ लक्षणम् (एकस्य) लिखत — (3)

1. उपजाति
2. बंशस्थ

प्रश्न 18— सलक्षणम् छन्दस्य नाम लिखत्— (2)

त्र्यंबकं यजामहे
सुंगन्धिम्पुष्टि वर्धनम् ।

उर्वारूकमिव वन्धनान्
मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात् ।।

प्रश्न 19— अलंकारस्य लक्षणम् सोदाहरणं लिखत — (3)
अनुप्रास अथवा उपमा

प्रश्न 20— अधोलिखित श्लोके अलंकारस्य नाम लिखत — (2)

सहसा विदधीत न क्रियाभविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणतेहि विमृश्यकारिणं गुण लब्धाः स्वयमेव सम्पदः ।।

प्रश्न 21— ऋग्वेद पर टिप्पणी लिखिये ? (4)

प्रश्न 22— कालिदास के काव्य कृतियों पर प्रकाश डालते हुए उनकी भाषा शैली का चित्रण कीजिए । (4)

प्रश्न 23— श्री हर्ष के नाटकत्रयी पर प्रकाश डालिये । (4)

प्रश्न 24— उत्तर राम चरितम् पर टिप्पणी लिखिये । (4)

प्रश्न 25— अधोलिखित अपठित गद्यांशम् पठत् प्रश्नानां संस्कृत भाषायाम् उत्तराणि लिखत — (4)

प्रतिवर्ष सितम्बर मासस्य पंचमे दिवसे शिक्षक दिवसः भारत शासनेन अनेकषु राजकीयेषु समायोज्यते । देशस्य राष्ट्रपतिना प्रधान मन्त्रिणा, प्रदेशानां मुख्य मन्त्रिमिः शिक्षा प्रमुखैश्च शिक्षकाणां महत्व प्रगीयते । राष्ट्र निर्मातारः छात्र भविष्य निर्मातारः समाजदुर्गुण निवारकाः इत्यादिकम् अमिधाय शिक्षकाः स्तूयन्ते ।

प्रश्न 1— अस्य उद्धरणस्य उचित शीर्षकं लिखत । (1)
प्रश्न 2— किम् अभिधाय शिक्षकाः स्तूयन्ते ? (1)
प्रश्न 3— प्रतिवर्षम् इति पदे समास नाम निर्दिश्यताम् । (1)
प्रश्न 4— प्रगीयते इति पदे व्याकरण टिप्पणिः लेख्या । (1)

प्रश्न 26— विद्यालयात् दिन द्ववावकाशार्थं प्राचार्य प्रति संस्कृत भाषायाम पत्रम् लिखत।(4)

प्रश्न 27– एकस्य विषयोपरि संस्कृत भाषायाम् निबन्धरचनाम् लिखत – (8)

1. स्त्री शिक्षाया आवश्यकता (नारी शिक्षा)
2. संस्कृत भाषायाः महत्वम् ।
3. सत्सङ्गती कथय किंन करोति पुंसाम् ।
4. सदाचारः

--------X--------